

Oda alá

Útirajzok

I.

Mikor a hajó Szeged alól hajnalban megindul, esik az eső, és szomorú, szürke színű a Tisza csendes vize. Biz' ez itt nem valami vadregényes utazás, a partokon túl nem lehet látni, mind a két oldalon magas töltések, imitt-amott meredek agyagszirtek, amikbe a parti fecske vájja apró barlangjait, különben pedig minden a régi egyformaságú. A vízen itt-ott egy tutaj, a nehéz fenékhálókat húzó halászok, a parti sekélyben itt a tapogatóval, amott a kullógóval fogná egy-egy ember a halat, ha volna. Kisded állomások vannak, hol az egyik, hol a másik parton, ott rakodnak, mert a búza kezd már haladni országjáró útjain. A zentai híd derekatörötten mélézik az esőben, némely emberek nézik a partról, gondolván, hogy no ez csakugyan eltört. Helyette egy komp jár most a Tiszán, azon hurcolkodnak imideamoda az emberek. Ellenben a kanizsai hajóhidat tisztelettel köszöntjük, mert ő jó ismerős. Gyerekkoromban sokat szaladgáltam rajta, mert e vén híd abban az időben Szeged alatt teljesítette fontos szolgálatát. A Huszár bácsi, az öreg Huszár bácsi volt akkor a vámszedő, és öreg hajdúk őrizték a hidat, akik átalvetős szíjon rezes kardokat viseltek. Óh, ez öreg városi hajdúk mily mogorva férfiak voltak, mily kemény legények a nehéz csizmákban; igen, ők kirántották bőrtokjából a rezes kardot, előkapták nehéz mordályaikat, és ezen az ócska hídon életnek és halálnak a harcát vívták Babáj Gyurkáékkal, míg mi, csintalan és rosszacska süvölvények mit sem törődtünk velük. Hanem miután a szedreserdő túl a Tiszán volt, és miután szedret enni jó, és miután az egykrajcáros hídvámot cukorra adni jobb: tízhús gyerek egy csapatba nekivágtatunk a hídnak, és keresztülrobogtunk rajta vámfizetés nélkül, és tehetetlenül toporzékoltak nagy csizmáinkban a mogorva hajdúk, kik, lám, megbírták Babáj Gyurkát, de nem bírták le a gyereket. És az öreg Huszár bácsi a zsinóros fekete kabátban kijött ilyen-

kor a kis fehér házból, amelynek már a helye is elveszett azóta, és föltolván szemeiről az igazlátót, megcsóválta a fejét, s bizonyosan gondolta: az ördög vigye el az apátokat, bár ebben nem volt igaza, mert ha a kívánság teljesül, az ördög kénytelen lett volna az öreg Huszár bácsit is elvinni, mivel az ő gyerekei is köztünk voltak. És ha ezen nagy rohanásainkban éppen ki lett volna nyitva középütt a hajóhíd, mily gyönyörű szépen szaladtunk volna bele a halálba; azonban nem kell megijedni, a részeg ember meg a gyerek a Szűz Mária kötőjében tartózkodik, a védőasszony onnan kiesni nem enged, nem is fulladtunk mi bele a Tiszába egyszer sem. Hej, jó öreg hajóhíd, biz' ez így történt. Az is történt, hogy nekiindultunk télen Makóról kocsi-val, mert nem szaladgáltak ekkor még vasbikák azon a tájon, s eljutván Új-Szegedig, ott megálltunk. Úgy lehet: ma is ott állnánk még, ha vissza nem fordulunk. Mert bár szemközt volt a város, nem lehetett átjönni, mert nem lehetett bekötni a hidat, mert zajlott a jég. Visszafordultunk, mert nem akartunk megfagyni, s hogy nem fagytunk meg, annak az oka a birkában keresendő, mert a birka nélkül nem volna suba a világon. Mert így, mert úgy. Különös dolog ez a sok mert, és Szvorényi Stiliztikája szomorúan nézheti a levegőget, hogy hát erre tanítottam én a zsenge magyar ifjúságot? – azonban ez nem tesz semmit, mert a dolog azért csak így áll. Épp a napokban hallottam ezt a mondást: Sok disznótor lesz a télen, mert esik az eső. Ennek a se füle, se farka beszédnek ott az értelme, hogy ha esik az eső, éled a kukorica, töréskor majd jól fizet, olcsó lesz, ha pedig a kukorica olcsó, akkor könnyű a hizlalás, ha pedig olcsó a hizlalás, sokan fognak föl malacot hizlalásra, minélfogva a disznótor is sok lesz a télen. Vagyis hát: gyün mán a szolgabíró, mer a Marcinak új szüre van.

Hagyjuk azonban abba a hiábavaló beszédet, miután az ebéd ideje itt van. Még az ebédnél egészen magyar a társaság. De délután már kezd keveredni. Egyre sűrűbben hangzik a német szó, s a mi sokat kárpált magyar sovinizmusunk annyira gyámoltalan, hogy a német szó hallatára azonnal németül kezd felelni, ahelyett, hogy megkövetelné, hogy beszéljen az a magyar földön élő német magyarul, a szél hordja el a haját. Egy szót sem szólnék, ha nem tudnám felőle, hogy tud magyarul. Tud, de nem beszél. Hasonlóképp van a rác is. Ha már látja, hogy nem értik meg Obilics Milos nyelvén, akkor németre fordítja, de egy világért sem szólna magyarul, pedig jobban tud magyarul, mint sok kevert nyelvű magyar ember. Majd alább hozok efelől fel példát, mert ez írások állítólag útirajzok lévén, be kell tartani a sorrendet. Annyi azonban bizonyos, hogy az ország nyelvének ez a semmi vevése nem költ az emberben haragot vagy bosszankodást, inkább azt mondhatnám, hogy csak rosszul esik. Ha rágondolok az otthonra, ahol száznégyszer magyar van egy hadban, akik ha itthon osztályoskodunk is,

de kifelé Isten úgy segéljen, egyek vagyunk: akkor megmosolygom. Ha pedig meggondolom, hogy ezért a nemzetért szenvedtem én sok ezer magyar társammal egyetemben: akkor elszomorodom. Mert nini, hát mikor én tizenhárom hónapon átál oda alá patalléroztam a Balkánban, volt-e vajon abból csak egyetlen szál magyarnak csak egy garas ára haszna? Nemigen gondolom. Ki szabadult ott a török járom alól? Emberré, egyenjogú emberré ki tette őket, Milán úr ő királyi fensége, vagy Nikita úr ő királyi fensége? Bár mekkora tisztelettel vagyok is a velünk barátságos viszonyban élő hatalmak iránt, mégis csak úgy kell vélekednem, hogy bizony a magyar baka járt ott a fegyverrel, ez vitte le oda az ő érdekükben az életét, véré, ifjúságát, no aztán némelyik ott is hagyta valamennyit, aki pedig visszajött, emlékül visszérgörcsöt, podagrát vagy pedig golyót hozott magával. Annak a lent járt magyar parasztnak meg némely része odakint az átokházi pusztaszélen ma csak úgy élhet, ha fákat dönget fejszével, s az irtás helyén földbarlangban lakik, amelybe létrán jár le, mint a kőkorszakbeli ember – emezek meg itt a dús Torontálban, Bácskában, olyan földön, amit jókedvében teremtett az Isten, úgy élhetnek, hogy ha csak születésétől a haláláig nem iszik, mint a gödény, még a temetése napján is boldogan ülhet föl a halottaskocsira a kocsis mellé, hogy a faluvégen a legelső korcsmában még egy bratinát ürítsen a gazdagon maradt fiakra. Én szegény magyarom felesége pedig odakint az átokházi barlangban szül utódot és nehéz munkával ás mély árkot a sivatagba, hogy egy korszónyi vízhez jusson, amiben szülöttét megfüröszse.

Azám! Hát így vagyunk. A hajó halad. Nincsen az útról különösebb emlegetnivaló, mint mindössze csak hogy mély bámulattal környékezem Adát, ahova annyi sört és bort raknak ki a hajóból, hogy az valóban csoda. Tekintettel kell lennünk ugyanis arra, hogy a sör nem áll el sokáig, ennél fogva azt hamarosan el kell fogyasztani, ami azóta már alighanem meg is történt. Adja az Úristen egészségükre.

Lejjebb haladunk, egyre több a német beszéd, utóbb már azt hiszi az ember, hogy a szép Pomerániában vagyunk, mert majd mindenki tajcsol, némely rész pedig kázsél. Ily körülmények között jutunk bele a blai Daunóba, azonban a derék Daunó egy cseppet sem blai, ami különben mindegy, mert imhol van Zimony. Ez nevezetes hely. Itt ugyan aranyért sem hall az ember egy árva magyar szavat sem, ellenben nagy gyalogolások készülnek a főkapitány után. Nadzs úr a sultán, emberek, de még nadzsobb úr edzs fékapitán. Ez onnan is látszik, hogy mikor Vásárhelyen a cucilisták a városházát ostrom alá fogták, az őrt álló rendőr ilyképp próbálta oszlatni a népet: Oszojjunk, oszojjunk, embörök, mer gyün a főkapitány úr! A nép ugyan nem oszlott azért, ellenben kivette a főkapitány szájából a pipát,

hogya ne pipázzon, ha más sem pipázik, azonban a mondás hatalomra nézve mégis csak jellemző.

Mentünk tehát a városházára a főkapitány után. Ez azért történt, mert a zimonyi főkapitány adhat olyan írást, amellyel az ember útlevél nélkül is átmehet egy napra Belgrádba. Mert amúgy útlevél kellene. A balkáni potentátok enélkül el nem lehetnek. Az ember egész könnyedén elszaladhat Párizsba, és senki sem kér tőle útlevelet, pedig éppen nem lehetne mondanivaló, hogy Németország és Franciaország együttvéve ne lennének akkora hatalom, mint Szerbia. Hanem hát ez mindegy. Amiként valamikor ránk fogták, hogy Pozsonynál kezdődik az Ázsia, úgy ráfoghatjuk ezt mi is az al-dunai határra. No és hát ha az ember egy-két napra elveti a gondját és elszalad hazulról, akkor előbb bélyeges instanciákkal nyújtsa panaszát egy komoly útlevél irányában, és várjon az útlevél megérkezéére két hétig? – nem, ez bolondság, akkor inkább maradjon mindenki otthon, és örüljön annak, hogy nő a kukorica és elfogyott a kendermagbogár. De hát erről való segítség a zimonyi főkapitány, akinek az írása nyomán egy-két napra beereszti az embert a rác finác Belgrádba. Keresni kezdjük tehát a főkapitányt. A városházán nincsen, ott csak egy kék kabátos urat találunk, akinek széles ezüstség volt a nyakán: messziről bajos volt kinézni, vadászörnagye vagy szolgál. Megállapítom, hogy az utóbbi volt. Ő mondta, hogy a főkapitány már nincs ott, ami egészen rendes állapot, mert hiszen hat óra már elmúlt. Ennélfogva keresni kezdjük az utcákon. Utcaikon, amelyeken még sohasem jártam, s amelyeken nem bírtam volna eligazodni, ha nem segít benne más. Annyi bizonyos, hogy ekkora udvariasság is csak hajóstisztól telik ki; ezek az emberek legtöbbször a tengerről kerülve haza a folyóvízi hajókra, a kötelességérzetet példátlanul keverik a gavallérsággal; én ugyan, hajnaltól estig való hajóvezetés után, mikor egyórát pihenőm van, s egy óra múlva megint megyek másfél nap a sötét éjszakában fölfelé: azt az egy órát bizony a kiwi fejedelem kedvéért sem járkálnám el. Szerencsére nem vagyunk egyformák. Így tehát bizonyos idő múlva megtaláltuk az utcán a főkapitány urat. De addig sokat kóborogtunk. Magyar beszédünk hallatára ódon házak ablakából gyönyörű szép barna lányfejek bukkantak elő, és nem mondhatnám, hogy gyűlölettel, inkább érdeklődéssel tekintettek rajtunk végig.

A főutcát végigjártuk kétszer, de nem találtuk a főkapitányt. Már minden reményről lemondottunk, amidőn a kapitány, akinek szeme egy fejjel magasabban szolgál, mint az enyém, ezt mondá: Föld! Egy mellékutcából közelgett a zimonyi főkapitány. Semmi kedvem sincsen hozzá, ne is tegye senki, hogy nálánál idősebb emberekből tréfát űzzön, de némely dolgot mégis el kell mondanom. Nagy ősz bajuszú a zimonyi főkapitány. A hajós-

kapitány megmondta, hogy miféle szerzet vagyok, én pedig az ajánlólevelet nyújtottam át neki, amelynek írója mindenesetre van annyira értékes ember, mint az egész zimonyi rendőrség főkapitányostul együtt köbre emelve. A főkapitány úr azonban föl sem bontotta a levelet. Bizonyos méltósággal és bizonyos fitymálással forgatta tisztelt ujjai között. Azok az öreg őrnagyok jutottak az eszembe, akiket valahova az Isten háta mögé valamely ócska és mire sem való castellumba raknak parancsnokul, akik példátlanul pontosan, hűen és becsületesen őrzik ezt a castellumot, amelyet még világháború esetén sem jutna senkinek az eszébe megtámadni, egyben azonban a maguk hatalmi állapotába ennyire belegyőződnek, hogy azt hiszik, hogy fölöttük már csak az Allerhöchste áll meg a fölséges Atyaúristen. Forgatta tehát fölbontatlan a levelet a főkapitány, s végül azt mondá:

– Es ist ja schon niemand in der Kanzlei!

Hm. No – gondoltam, vén sas, éntőlem ugyan semmiféle könyörgést ki nem csikarsz, s ha ezt akarnád, máris bele vagy bukva a vállalatodba. Majd csak elleszünk – Belgrád meg én – valahogy egymás nélkül is. Teljes tisztelettel emeltem tehát kalapot, haptákat álltam (a vidéken ez még járja), meghajoltam, s alázattal említém, hogy:

– Ja, ja, Herr Oberstadthauptmann! Stimmt schon, Herr Oberstadthauptmann! Es ist ganz richtig, Herr Oberstadthauptmann! Ich danke für Ihre Güte, Herr Oberstadthauptmann! Ich empfehle mich am bestens, Herr Oberstadthauptmann! Wünsche guten Abend, Herr Oberstadthauptmann!

Az öregúr mindezt komolyan vette, és egy méltóságteljes kézlegyintéssel elbocsátott a szolgálatából. Én bizonyos távolságig hátrálva távoztam, mint az a jobban nevelt vendéglői főlzolgalókhoz illik is...

Azonban mindezen tréfaságokon ha fölül nézünk, más igazságokat találunk. A mi országunk meg a szerbek országa között úgy volna a legjobb világ, ha ma is megvolna az a régi összejárás, ami régen megvolt. A két ország egymás irányában barátsággal tartozott. És a szerb fejedelmek tartották a sógorságot jó magyar úri urakkal, a Hunyadiakkal, bár ha ezen Hunyadiak nem éppen a Szibinyáni Jank utódai. Jöttek-mentek az emberek. Bármit beszéljünk jó világról, rossz világról, határkelés dolgában jobb világ volt akkor, hé! Hiszen én is szívesen kinyitom a bőrtáskát a zimonyi rendőrprefektus előtt, vagy bármely rác finác előtt: belenézhethet. Láthatja, hogy nincsen benne rác tábornoki egyenruha, nem akarom én sem hadal foglalni el a Kalimegdánt, sem arra nézve nincsen szándékom, hogy ellopjam a nagy Milos csizmáit – és íme mégsem eresztenek be a határon túl, mivelhogy a zimonyi policia büroójában esti hat óra után nincsen már kancellista. Az Al-Duna pedig szép. Vak, aki nem látja. Kívánatos vol-

na, hogy járja a magyar, látná és gyönyörűségét találna benne – azonban habár megfeszül is a reklámcsinálásban mind a két gőzhajóstársaság, és habár várva várja is azt a kis pénzt Belgrád kisipara, kereskedelme megvendégellátóipara, ami éppen nekik való volna, – azt bizony éppen addig nem kapják meg, amíg egy részt a Sasa birodalmában marhalevél gyanánt kezelik az embert, másrészt pedig egy magyarnak a Nándor-Fehérvárra való átmenetele attól függ, hogy van-e a zimonyi policáj büroájában esti hat óra után még egy kancellista.

Belgrád pedig a futóvendégnek megtekintésre érdemes. Két napot nem ér meg, de egy napot megér. Közönségéből a kaputos ember intelligens, alig van köztük, aki németül vagy franciául ne tudná magát megértetni. Tőlük horvát testvéreink meg a magyar földön élő rácok imitt-amott tanulhatnak is. Nem kellene összekeverni a fogalmakat. Ha egy kormányelnök valami hibás lépést csinál, annak a nép nem oka: a nép és az ekevas egyforma marad azután is.

Ez bizonyosnak látszik.

Csak azt nem érem föl ésszel, hogy miért nincsen a zimonyi policájnál a büroában esti hat óra után kancellista...

II.

Ha a Tiszán megy le az ember az Al-Dunára, az a kellemetlensége van, hogy Zimonyban sokat ácsorog. Ez igazság szerint nem volna baj, ha Belgrádba át lehetne jutni, mert ott elnézelődhetne, némi pénzt is hagyhatna ott, amiért bizonyára nem verné a fejét a falba a belgrádi kereskedő és vendéglős, de hát mostani útlevélkényszer mellett az ilyen kívánságokat elhegedülte a Szent Dávid. Így csak Zimonyban ácsorogjuk át a fél éjszakát, várva, míg megjön a budapesti gőzhajó. Nem sok multság van itt. A parti hivatalos restaurációba be-betekint egy-két vendég, vagy német vagy szerb. Az elsőbb osztályú teremben lévén világos, ott vacsorázunk. Elég jó az ennivaló; általában étel dolgában nem lehet panasz. Az asztal azonban kissé távol esik a lámpától, ennél fogva gyertyát kérünk. Szíves készséggel hoz egyet a korcsmárosné asszony, de kijelenti, hogy csak akkor gyűjtja meg, ha kötelező ígéretet teszünk, hogy a gyertya árát külön fizetjük. Próbáltam magyarázni neki, hogy a hajójegyek alapján az első osztályhoz van jogunk, ha odamegyünk, ott kénytelen felgyújtani a nagy lámpát, az többbe kerül neki, mint ez a szál gyertya, ám ez a beszéd nem ért semmit. A gyertyát kifizettük, és elégettük a demokrácia oltárán.

Éjfél után megjön a dunai nagyhajó, s átlapátol a belgrádi kikötőbe.
50 Onnan csak hajnalban indul, mert éjjel nem erednek útnak az alsó Duná-

ra. Ott van hát az ember a szerb parton, csak éppen kilépni nem lehet rá. Ugyan mi az ördögöt őriznek ilyen bosszantó erősen benne? Bár ugyan ki lehetne menni, ha kölcsönkérnék egy hajóosztiszi sapkát s a fejembe teném, de hát minek? Jobb ahelyett aludni, jó ringató dajka a Duna. A kabinok el vannak foglalva, hát csak úgy végigdülünk a piros bársony kerevetek sarkaiban, egészen alkalmas alvás esik rajta.

Hajnalban már csak egy úr alszik a nagy szalonban, katonaköponyegben. Mikor fölkel, látom, hogy a szerb pénzügyeknek valamely nagyrangú őre, sok aranyzinór van a vállán. Ők ugyanis minden aranyukat a vállukra rakják, s az állampénztárban semmi sem marad. Később jön egy másik magasabb rangú szerb katona, egy nagy szakállú hosszú bácsi. Az egyiknek a ruhája pirossal van szegve, a másiké zölddel, nemkülönben a sapkájuk. A sapka muszka szabású. Ezelőtt a francia katonauiformisra hiteltek Szerbiában, s fejlődőül a francia keppi járta, ma meg még a katonasipkában is megmutatkozik az orosz iránt való rajongás. Csodálatos formájú sipkák ezek – mivelhogy a katonasapkának is megvan a maga divatja. Nálunk is volt már olyan divat, hogy a rohamszíz, a rendes magyar névén: álladzó-szíz csaknem nagyobbra nőtt, mint maga a sapka. A szerbek pedig most divatoznak: a sapkának eredetileg lapos teteje olyformán pöndörödik kétoldalt fölfelé, mint amilyen a gyúró gazdasszony nyújtófája alatt a levéltészta.

Valami gazdag bojár család kerül föl a kabinokból reggelizni. Másfelől németek. A szerb tisztek sört reggeliznek, az oláhok húst, a németek kávé. A nagy szalon jóformán tele van, mi a sarokban ketten vagyunk benne egyedül magyarok. A publikum külön asztaloknál sorakozik nyelv szerint: ha valaki most az égből idecseppen a hajóra, ebből a közönségből ugyan ki nem tudná nézni, hogy voltaképpen Magyarországon van. A bojár úrnő, egy istentelenül tarka ruhában, fölhozta magával az ékszerestáskáját is, és most próbálgatja a közönség előtt, hogy melyik gyémánt illik jobban a hajába. Ez, úgy látszik, itt divat. Persze gyémánt is kell hozzá, sok.

Szemendria alá érünk. Szendrő várának falai komoran merednek fölfelé, bár hát hiszen ha nem komoran mered, akkor is egyre megy, Brankovics fészkét ma már nem hívják semminek sem. A parton azonban tömérdek szerb zászló lobog. Rúdon, karón, korláton.

– Mi van itt? – kérdem félhangosan, de nem felel rá senki, ahogy a fedélzet korlátjához dülve nézzük a parti mozgalmat. A mellettem álló szerb tiszt nem felel. Németül kérdezem hát tőle, hogy talán valami nemzeti ünnep van itt? A német kérdésre készséggel felel, a magyart hallatlanná tette, bár az út későbbi folyamán meggyőződtem afelől, hogy egész rendesen beszél magyarul. Felel kurtán.

– No. Tehát nem nemzeti ünnep, hanem a király van itt. Elég érdekes megkülönböztetés. Most már tisztán csak kötözködésből kérdezem:

– Ő királyi felsége sokáig marad itt?

– Valami két hétig – felelte kissé zavarodottan. – Ahol a yachtja!

Szép kis fehér gőzhajó volt a parthoz kikötve, az volt a király yachtja. Úgy néztem, gyalogságbeli közkatonák pucolgatták rajta a rézkilincseket.

– Amott egy udvari fogat! – mondta ismét a tiszt.

A mezőn, a sok zászló között, látszott egy könnyűfajta fekete hintó, a kocsis feketésforma európai ruhában, a fején keresztbe fordított csákókalap, a hintó előtt egy pej ló meg egy szürke. Ezen kissé elcsodálkoztam, mert mifelénk úri kocsi elébe leginkább csak egyszínű lovakat szokás befogni.

Ezzel aztán el is mentünk onnan. Előbb azonban egy udvarias hajótsiszt kiküldte a partra a képeskártyáimat, hogy postára kerüljenek. Ezeket Zimonyban írtam, belgrádi képek vannak rajta, és Szemendrián jutottak a szerb postára, ahol sohase jártam. (Így kerül néha önkéntelenül hazugságokba az ember.) Ahogy megyünk odább, lefelé, apránként kezd a Duna átalakulni azzá a látványossággá, amilyen mint mondani szokás, csak mesében van. Imitt-amott régi várak, római castellumok falai, lehet, hogy ügyelnek rájuk, de nemigen látszik meg, még csak körül sincsenek kerítve, hogy a barom ne használhatná dörgölődző-fának. Ím itt az Osztrovó, a híres Senki szigete, a valóságban lapos porond, fűzfabozótokkal; nagyon sok szúnyog lehet benne ilyenkor.

Azután egyszer csak ott áll a széles víz közepén egy nagy szikla, a Babakáj. Hogy miért Babakáj, arra monda van. Azt mondja, hogy a galambóci vár török basájának a háreméből elrabolta egyszer egy magyar ifjú a legszebb virágot. De hát elfogták őket. A magyart lenyakazták, a fejét a nő nyakába akasztották, s úgy száműzték a Duna közepére a sziklára, hogy ott szánja-bánja a bűnét. Mert szerbül annyit jelent a „baba, kaj se.” Lehet, hogy így volt, manapság azonban már új regét kell a sziklához kitalálni, mert nemigen nevezik Babakájnak; mindenki ezt mondja róla: Papagáj. Pedig semmiféle papagáj formája nincsen neki.

A hajó nagyszalonjában ebédhez készülődnek. Jön a table d'hôte. Ajánlatos addig enni, amíg nem jön a table d'hôte. Mert amíg ez tart, másféle ebédet nem tálalnak, amúgy pedig alkalmasabb külön enni, mint idegen emberekkel kanalazni egy tálból. Olcsóbb is és nem is olyan unalmas. Általán az ételek olcsók és jók a déli részen, a sör is jó, bár kissé emelkedik az ára, hanem a bor bizony drága. Az egész vonalon, mind a hajón, mind a parti helyeken, Orsován vagy Herkulesfürdőn mindig ugyanazt a borfaját találja az ember. Mifelénk „könnyű, világos siller” a neve, odalent

„mehádiai vörös” titulus alatt láttam némely helyen fölírva. Mifelénk tömördek van belőle, hiszen a pincék nagy része tele van még tavalyi borokkal, tizennyolc-hús forintjával meg lehet venni hektoliterjét; a vendéglős, aki a fogyasztási adót meg minden egyéb adót s ráadásul a tiszta polgári hasznot rászámítja: literjét huszonhat-huszonnyolc krajcárért méri. Oda-lent pedig, akármerre megy az ember, mindenütt hetven krajcár literje ennek a bornak. Erre már csakugyan el lehet mondani, hogy a szőlőműves homoki embernek az önérzete dagad, de ugyanolyan arányban lappad a zsebe, mert fogalmam sem volt eddigelé arról, hogy ekkora bor-uzsora is lehet a világon. A külföldi utas (errefelé a legtöbb turista külföldi) jó nagyot nézhet ezen a boron meg az árán, és kellemes hírt vihet hazájába a híres bortermelő Magyarországról. Tíz-tizenöt év előtt még kocsisbornak nevezték ezt az italt, fehér abroszos vendéglőkben nem is tartották. Kurta bormérők ajtájára volt kötözve egy darab fekete cukorsüveg-papiros, arra volt írva krétával, hogy literje a sillernek tizenöt krajcár – lám, most oda-lent akkora ár lett belőle, hogy idő múltával utoléri a tokajit.

A nép egy része eszik, a más része föltonlog a tetőre, nézni a vidéket. Valamely apró állomáson beszállt egy öreg bácsi egy fiatal leánnyal, azok muzsikálnak az ebédlő társaságnak, a csinos szomorú leány a kopottas ruhaderékban bánatos nótákat hegedül, körülötte pedig csörög a kés meg a kanál, mert kés, kanál nem esik csördülés nélkül. Odakint egyre fenyegetőbben merednek a víz két szélén a sziklaóriások, lármáz a hullám a zuhatagoknál, a hajó kanyarogva, tapogatózva szalad hol erre, hol arra, helyét keresve a láthatatlan szirtek között. Négy ember kapaszkodik a kormánykerékbe, rángatja, forgatja. Olykor úgy tetszik, mintha vége szakadna a Dunának, mélységesen komor sziklafalak mindenfelől durakodnak, mintha egyenesen a pokolba szaladna bele a hajó. Mit emlegessem: hiszen tudott dolog, hogy az egész Európának ez a legszebb folyamvidéke: ilyen több nincsen. A Juc zuhatagjainál meg a Kazán szorosánál valamennyien a fedélzetre tódultunk, tele volt velünk. És voltunk benne összevissza hároman magyarok, a többi mind vagy balkán, vagy nyugati külföldi. A magyar ilyenkor valahol a Tobelbadban szokott tartózkodni, mivelhogy, mint a vers is mondja: In Tobel ist nobel, aber lad...

III.

Ha az ember az Alvidéken jár, úgy tapasztalhatja, hogy van ottan bizonyos fokú magyar térfoglalás, de csak egy mesterségben, a pincérségben. Sok a magyar pincér, s e szegény emberek valósággal boldogok, ha egy-egy magyar átutazóra akadnak az ország belsőbb részeiből. Szolgálatkészek,

nagyon igyekezzenek jót teremteni elő, mindenben útmutatással kívánnak lenni, amiben azonban nemigen járatosok, úgy látszik, inkább csak a nyári forgalom idejére vannak lent. Ilyenkor van lent lehetőségen utas, sok a külföldi. Bizony, ezek itt, a mi oldalunkon levő kikötők nemzeti zászlójától eltekintve, nem sokban láthatják meg a magyar államot. A nyelvkavardásban, ami e tájakon van: magyar, német, oláh, rác s Ada-Kalén kis részben török is, a német vált olyan általánossá, amelyen megértik egymást a különböző nyelvűek. Ez annyira uralkodik, hogy szinte a túlzásig elmegy. Példáját láttam egy magyar gőzhajón, Orsovától Buziásig tartó út alatt. Akik csak Orsován a hajóba szálltak, mind német szóval köszöntöttek be, s a társalgás is minden csoportban azon a nyelven ment kora reggeltől délig, kevés kivétellel. Délben az utasok nagyobb része az ebédhez közös asztalhoz verődött össze, akkor már hallatszott itt-ott felőlük magyar szó. Mikor pedig Ó-Moldován beszállt egy módfelett kopott oláh cigánybanda, s magyar nótákat kezdett muzsikálni: az egész társaság hirtelen azon vette észre magát, hogy hiszen valamennyien magyarok, vagy legalábbis jól beszél magyarul, mert attól kezdve azután meg arra fordult a beszéd, s ha nem csalódom, a Rákóczi-indulót is húzta a banda. Szóval, ha más néven nem is, legalább hegedű révén egymásra ismernek az emberek.

Orsován is általánosan látszik a német szó, állami hivatalnokok és honvédtiszteken kívül nemigen hallható magyar szó. Még a vendéglői társaskocsi kalauza sem tud magyarul, úgy látszik, nem is érzik szükségét, akárcsak a svábhegyi fogaskerekűn. Pedig elég élénk a vendégfogadói élet a határszéli városkában, amelyben mindent beleszámítva, alig van ki hat-ezerre a lélekszám. A Duna-parti fogadóban, amely a nappal szék, este ágy formája szerint a nap szakaihoz képest hol kávéház, hol sörház, hol ebédlő, hol esti mulató, alig lehet üres helyet kapni, és vidáman peng át belőle a szerb és oláh oldalakra a magyar cigánymuzsika. A vendégek nagyobb része utasokból kerül ki, télen kevésbé vidám lehet itt a világ. Felső-magyarországi németek, balkáni oláhok meg poroszok mutatkoztak.

Egy bukaresti fiatal oláhval s egy kövér porosz bácsival egy kocsiba kerültem. A poroszon látszott, hogy olyan világjáró-forma ember, ennél-fogva eleinte nagy egykedvűséggel hallgatta az oláh dicsekedését afelől, hogy ő már mennyi németországi városban járt. Később belemelegedtek a beszédbe. A porosz – vagy lehetett szász is – azt kérdezi:

– Németek is laknak ezen a vidéken?

– Oh, igen – felelte a bukaresti. – Vannak.

– Csak az anyanyelvüket el ne felednék – mondta a német.

– No – mondta dicsekedve a bukaresti –, a mieink közül egy sem ma-

Így társalgott a két jeles úr. A Duna mellett haladt az út, az oláh beszélt a Vaskapuról, a megnyitási ünnepekről, s fontoskodva tette hozzá, hogy a vaskapui ünnepeken megjelent az ő „királya” meg az „osztrák császár”, továbbá a „szerb princ”. Hogy a magyar királyról nemigen akar tudomást venni a havasalföldi oláhság egy része, ez addig is tudott volt. Ez az úr azonban a szerb királlyal is hasonlóképpen volt: önhatalmúlag princzé fokozta le. Evvel az erővel a szultánt is megtehetette volna bimbásinak, az orosz cárt valamely kisebb-kurtább forma hetmannak.

A német nem szólt rá semmiért; egyszer oldalt tekint a kocsiból, s mondta:

– Nini, cigányok?

Pár sátoralja oláhcigány táborozott a Cserna kavicsos partján, azokra mutatott.

– Oh, igen, ezek cigányok – felelt az oláh. – Veszélyes nép – s azonnal hozzá is tette: – Messze vándorolnak, de bármilyen messze mennek, nem felejtik el, hogy oláhok. Egyszer Nizzában találtam egy csapatot. Hogy megőrültek, mikor oláhhul szóltam hozzájuk!

Oly büszkén mondta ezt, hogy ez már aztán igazán a legmagasabb fajtájú sovinizmus. Azután a cigánykérdésről hordtak össze hetet-havat, Spanyolországot, Angolországot jól fölhánytorgatták. Különös az ilyen utazó közönség némelye, épp hárommannyi hanggal beszél, mint kellene: hogy mindenek meghallják, hogy mit tud. Sohase tudni róluk, rosszul összevissza olvasott újságcikkeket mondanak-e föl egymásnak, vagy hogy csakugyan jártak ott, amiről beszélnek. A dunai hajón is hallottam hasonlóképp két fiatal férfit németül tárgyalni. Az egyik az angol katonaságról beszélt. Részletezte az egyenruhákat, a mesés fegyelmetlenséget, hogy a közember csak a saját tisztjeit ismeri, a többinek nem is köszön, miegymás – a másik a francia afrikai csapatokra fordította a beszédet, fölpanaszolta, hogy a spahiknál a bennszülött akármily jó katona, csak a főhadnagyi rangig viheti – mit tehetett erre az első: az ausztráliai csapatokról kezdett beszélni... Tovább így hamarjában már csakugyan nem mehetett.

*

A kocsi Orsováról hamar elvisz a nevezetes szigetig, amit manapság már Új-Orsovának neveznek, de az Ada-Kaleh nevet még jó ideig nem töröli le róla senki. A kis sziget szelíden nyújtózkodik a nagy hegyek között. Háromfelől három határ: magyar, szerb, oláh, középujt pedig a vízen ez a kevéске sziklás föld, amelyről manap ő maga sem, de semmiféle nemzetközi egyezség nem tudja megmondani: török-e, magyar-e, vagy pedig

osztrák–magyar. Ócska erőssége veres falára fölmeszelte valaki otromba nagy betűkkel, hogy Ada-Kaleh, ennélfogva el is kell hinni.

A török ladikos szó nélkül köti el csolnakát a parttól, hogy átvigyen a szigetre. Igen komoly török férfiú: ő maga csak kormányoz, egy apró hét-nyolc esztendő bugyogós gyerek húzza az egész igát, az evezí át a Dunát, és lihegve emelgeti a nehéz dalladzó lapátot, a tisztelt apjaura meg kényelmesen üldögél a ladikfarban, és egy világért dologra ki nem emelné a vízből a kormányvezetőt. A kisia nem is bírja másként, minden evezőhúzásnál feláll, lábát az előző padnak feszítve és a sikeres rántás után úgy dől zihálva a padjára vissza. Alighanem ez a csöpp gyerek keresi az egész famíliának a kenyeret. Ha sok a látogató, nem lehet nagyon fekete a kenyér: nálunk a Tiszán két krajcárért viszik át ladikon az embert személyválogatás nélkül, itt pedig az átvitel négy hatos, a visszahozatal ugyanannyi.

Különös elnézni a régi hatalmas Oszmán Birodalom e néhány száz ittfelejtjeit, akik a szigeten élnek. A régi hadverők és világhódítók késő unokái, ily messze elszakadva minden csillogásától a boszporuszi félholdnak... Az asszonyszobák ablakain ott vannak keresztben a vékony fapálcikák, bár nem oly sűrűn, mint másfelé, a cserepek, hol felfelé, hol lefelé fordított tenyerű vörös háztető cserepek is ugyanazok, mint arra alább, de a nép már külsejében átalakul, kopottas európai ruhafélék mutatkoznak, a fejekben fekete sapka, a bazár-utcában közönséges árubódék, miknek már semmi közük sincsen a török bazárok boltjaihoz, kereskedőiknek, e vevőhívogató alkuszoknak semmi közük a boltjában méltósággal elhelyezkedő, komoly és szóotalan muzulmán kalmárhoz. Mérik a szultánkenyeret, a feketekávé. A szultánkenyér kevésbé jó, mint amilyent a matralista boltokban árulnak, ennélfogva ez még valószínűleg eredeti. Az a kávéjuk sem az igazi, amit így a futóvendégnek mérnek, bizonyára tudják, hogy nem töröknek mérik, a sok futkosó bolond gyaurnak meg ez is elég jó. Hiszen azért nem is rossz, de bizony a csészéik már nem a régiek. A régiek eltörhettek, újakat pedig ők is csak az európai üvegestől szereznek.

Szolgálatkészek, udvariasak. A töröknek az idegen iránt való gyűlölete nem látszik meg rajtuk, bár a szívükben lehet, hogy megvan. Tudják, hogy az idegen utasból élnek, tudják, hogy ők különlegességek, látnivalók, de azzal már nem sokat törődnek, hogy eredetiségük megmaradjon. Itt-ott egy hímmzett turbán, amely hirdeti, hogy a gazdája megjárta Mekkát, itt-ott egy ősz szakállú keleti fej, egyébként külsőleg beleolvadnak ők már a felső-balkáni általános jellegbe... Az emlékhalmik, amiket az utasoknak kurta bazárjaikban árulnak, már olyan dolgok, amiket a furfangos európai gyár szerkesztett. Jórészen Gruss aus Ada-Kaleh fényeskedik, mint pár mérfölddel följebb a Gruss aus Herculesbad. Bár hiszen lehetne azokon

török betűkkel az Alkorán bármely áldása. Amiként a Dsiddáhból hozott arabiai mokkalészleten föl lehet fődözni a csehországi Prizbram porcelángyárának bélyegét, amiként Bécsben csinálják a tuniszi fezt, amiként a nürnbergi Amerika-utazó diadallal hazahozza Nürnbergbe az indián tomahawkot, amely eredetileg is Norinbergában készült, hát akként vagyunk manap már az úgynevezett eredeti dolgok java részével.

Azonban... hopp. A kafána-utcai nyílt asztalánál ülve, látom, hogy az utcán keresztül óvakodik s a szemközt eső sikátorban eltűnik egy igen kopott, kék egyenruhás girbegurba ember: ez bizony török csendőr egyenruhája lehetett valaha.

– Hogy kerül erre az emberre a czaptié ruha? – kérdezem az emberséges kávémerőtől.

– Ez czaptié – feleli büszkén, persze németül a derék kafedzsi. – Van négy csendőr. Négy csendőr! Szultántól! Négy van! Vier, vier!

No, ha a többi három is ilyen alkalmas, mint ez, nem tudom, mennyit érnek. Ámbár mégis ezek négyen mutatják itt, hogy ebbe a helybe beleszólása van a török császárnak is – ami meglehetősen jámbor dicsőség, de hát a kávéfőző ember oly büszkén emlegette őket, mint a bukaresti utas a nizzai cigányokat.

Esteledik. A Duna völgyére a köd lihegve leszáll. Elég volt ebből ennyi, gyerünk haza. Kázmálódunk. A törökök is oszlanak a bazár-utcából, amelyen itt-ott egy-egy szegedi baka sétál végig nádsétapálcával, mivelhogy a mi regimentünkből van itt szintén egy tisztalja katona. Már pár esztendő óta innen adódik oda az őrség, ami nem nagy baj, mert ők ingyen mennek oda, ahova más pénzért. Amúgy pedig a marsolásban sem kophat el térdig a lábuk, mert másfél kilométer hosszú az egész birodalmuk. Őrségük előtt elhaladva, kérdezem:

– No, hős atyák, mit izennek kendtek haza?

Az altiszt szomorúan kérdezi:

– Huvá való az úr?

– Huvá? Hát haza!

– No – mondá, fölismerve a beszédet – tisztöltetjük mind az otthunvalókat! Szöröncsével járjanak.

Szöröncsével jártunk. A kis török gyerek megint belekapaszkodott a dalladzó-rúdba, s otthagytuk a Duna közepén azt a ritka kis darab földet, amelynek lakói sem az adót, sem a vámot nem ismerik. Ami pedig a küldött tiszteletet illeti, itt osztom ezúttal szétfelé. Mindenkinek amennyi illeti...